

Inhoud

Proloog – ‘Attentie! Hier spreekt professor Belinfante’	7
1 Portugezen in het Bezuidenhout	14
2 Een pannetje droge witte rijst	33
3 Vertrek uit de snoge	48
4 ‘We leven van dag tot dag’	63
5 ‘Op de valreep een groet’	91
6 ‘Er was geen beginnen aan’	123
7 Hogeschool rijden in Parijs	150
8 ‘Guus haalt dezer dagen zijn boeken op’	172
9 Een bekende Nederlander	184
10 De loze kreet	209
11 ‘Het is hier toch geen café?’	228
12 ‘Daar kan je vader niet tegen’	244
13 In plaats van bijtjesdag	257
Epiloog – Barsten in het pantser	272
Dankwoord	280
Bronnen	282
Register	297

Proloog

‘Attentie! Hier spreekt professor Belinfante’

‘Attentie!’ Over het Spui klinkt het blikkerige geluid van een luidspreker. Het is halftwee ’s nachts, 17 mei 1969, in het schijnsel van de lantaarnpalen glimmen politiebusjes, motoren met zijspan en politiepaarden. Samen vormen zij een cordon rond het bezette universiteitsgebouw. In de deuropening van een commandowagen zit de rector magnificus van de Amsterdamse universiteit, in zijn rechterhand een microfoon, in zijn linker- een filtersigaret. ‘Attentie! Hier spreekt professor Belinfante. Zoals u bekend is, is een bezetting van het Maagdenhuis onaanvaardbaar. Ik verzoek u daarom het gebouw te verlaten. Anders zult u de gevolgen zelf moeten dragen.’

Twee journalisten die op de hoek van het Spui en de Nieuwezijds Voorburgwal staan toe te kijken, zeggen tegen elkaar: ‘Dit wordt niks.’ Inderdaad. Vanuit het Maagdenhuis, eerder die avond door een paar honderd studenten ingenomen, klinkt gejoel, de oproep van de rector wordt met boegeroep en hoon-gelach ontvangen.

Een paar weken eerder had de rector ongewild de weg geplaveid voor deze bezetting. ‘Medebeslissingsrecht voor alle geledingen op alle niveaus’ was de leuze waarmee de studenten actievoerden voor een democratische universiteit. Dat was in de ogen van Belinfante ‘een loze kreet’. Zonder nadere invulling en interpretatie kon hij er niets mee, zei hij. De rector had natuurlijk een punt, maar in het ontvlambare klimaat dat destijds op de universiteiten heerste, had hij misschien beter kunnen kiezen voor een meer verzoenende of minder botte omschrijving. De studenten grepen de uitspraak van hun rec-

tor met beide handen aan en verhieven die tot geuzennaam. Actiegroep 'de Loze Kreet' was geboren.

Enkele dagen na zijn hartenkreet zat Guus Belinfante met hoogleraren en faculteitsvertegenwoordigers te vergaderen in een zaaltje in het Maagdenhuis. Het overleg was nog geen kwartier gaande toen de deur werd opengegooid en een stuk of twintig studenten naar binnen stormden. Zonder toestemming te vragen namen ze plaats op enkele lege stoelen rond de tafel en eisten ze van Belinfante dat hij zijn uitspraak introk. Inbreken in het heilige domein van zo'n bestuurdersvergadering was van een ongekende brutaliteit. 'Een onzedelijke vertoning,' vond een hoogleraar. 'Groepsterreur,' zei een ander. In een warige en ruzieachtige dialoog tussen de rector magnificus en de studenten werd één ding duidelijk: Belinfante ging niks intrekken. 'Wie weigert te praten over de inhoud, slaakt een loze kreet,' herhaalde hij hardnekkig.

In de pers reageerde hij geëmotioneerd. Hij was ongehoord onder druk gezet door de studenten, ze hadden hem gewaar-schuwd voor 'onaangename gevolgen', hetgeen hij opvatte als 'om erger te voorkomen'. Hij haalde de oorlog erbij. 'Ik heb gezien hoe 25 jaar geleden de mentaliteit van het "laten wij erger voorkomen" kan leiden tot moreel verval en collaboratie. [...].'

De studenten begrepen totaal niet waarom hij de oorlog erbij haalde en vonden dat belachelijk en irritant. Deze momenten van miscommunicatie legden de basis voor een nieuwe tragedie in het leven van Guus Belinfante.

Een jaar eerder was prof. mr. A.D. Belinfante tot rector benoemd. Hij was geen onbekende, noch in de universitaire wereld, noch daarbuiten. Belinfante had naam gemaakt als een scherpzinnig en vooruitstrevend wetgevingsjurist, die de basis had gelegd voor de wet op demonstratievrijheid en die herhaal-

delijk pleitte voor meer vormen van inspraak van burgers. Op de universiteit stond hij bekend als de beminnelijke hoogleraar Staats- en Administratief recht. De stof die hij zijn studenten moest bijbrengen was droog en weerbarstig, maar Belinfante legde de beginselen van dat recht zo toegankelijk uit dat zelfs de studenten op de achterste banken in de volle collegezaal het konden volgen. Belinfante was een begaafd docent en, in tegenstelling tot veel collega-hoogleraren, open en benaderbaar.

Het Nederlandse publiek kende hem als de tv-rechter. Vanaf begin jaren zestig zond de VARA de *TV-rechtbank* uit, een bijna avondvullend programma waarin door amateurs in verschillende afleveringen een rechtszaak werd nagespeeld. Het werd hogelijk gewaardeerd, door zowel recensenten als kijkers. Belinfante speelde de rechter en dat deed hij zo humaan, wijs en geestig, dat de televisiekijkers hem in de armen sloten. In de dagen na de uitzending kon het gebeuren dat hij op straat werd aangeklampt door voorbijgangers die wilden weten hoe de rechtszaak zou aflopen.

In Amsterdam was het studiejaar 68/69 een jaar van protesten, collegestakingen, demonstraties en discussiebijeenkomsten. Als iemand de in zijn voegen krakende universiteit door die rumoerige eind jaren zestig zou kunnen loodsen, zou hij het moeten zijn. Als rector agendeerde hij in de bestuurs- en senaatsvergaderingen de onrust onder de studenten, die in andere Europese universiteitssteden als Parijs en Berlijn was begonnen en die nu ook Nederland bereikte. Hij begreep het verlangen naar meer inspraak. Misschien kon hij daar beter dan menig collega mee overweg, omdat hij een bredere en ook onafhankelijker visie op de universitaire gemeenschap had. Anders dan menig collega was Belinfante geen product van de universiteit; pas op latere leeftijd werd hij tot hoogleeraar benoemd, na een veelzijdige carrière in de ambtenarij, in Europa en als algemeen raadadviseur bij het ministerie van Justitie.

Belinfante sloot zich niet op in een ivoren toren. Hij schaarde zich aan de zijde van de studenten bij hun protest tegen het plan-Maris dat een herstructurering van de universiteit beoogde: de universiteit moest worden geleid door beroepsbestuurders, en onderwijs en onderzoek zouden meer oog moeten hebben voor de belangen van het bedrijfsleven. Hij mengde zich onder een groep studenten die een korte bezetting hielden in het Utrechtse Academiegebouw. Toen studenten Sociale Wetenschappen van de Amsterdamse universiteit in conflict kwamen met een hoogleraar die weigerde een massaal hoorcollege in handzame porties te splitsen, togen zij vol vertrouwen, met tweehonderd man tegelijk, naar het Maagdenhuis om daar de hulp van hun rector in te roepen.

Studentenvertegenwoordigers prezen zijn goede bedoelingen en geloofden dat hij oprecht wilde meewerken aan nieuwe vormen van inspraak. Bij zijn benoeming wierp de studentenvakbeweging svb zelfs de vraag op of de universiteit met Belinfante het Paard van Troje had binnengehaald.

Hij had de Algemene Studenten Vereniging Amsterdam, asva, indertijd de overkoepelende organisatie die de studenten vertegenwoordigde, ertoe bewogen om deel te nemen aan het onderhandelingsproces over de herstructurering van de universiteit. Dat waren langdurige, stroperige vergaderingen, zonder direct bevredigend resultaat. Dit taaie proces liep steeds minder synchroon met de groeiende revolutionaire gemoedstoestand van de radicale studentenvoorhoede. De asva gooide het bijltje erbij neer, ze stapte uit het overleg, zonder duidelijk inhoudelijk argument, behalve dat men vond dat het niet opschoot.

In het verre Tilburg vond eind april 1969 tot veler verrassing de eerste succesvolle universiteitsbezetting plaats. Amsterdam kon niet achterblijven. De Tilburgse studenten riepen de Amsterdammers tijdens een actievergadering van de asva in de Oudemanhuispoort op tot 'revolutie'. 'En laat je geen oor

aannaaien door mensen als Belinfante. Het enige wat hij wil is jarenlang praten over de vraag of medebeslissingsrecht een loze kreet is of niet...'

Belinfante reageerde nog vrij lang ontspannen en laconiek, maar naarmate de studenten activistischer werden, nam zijn ergernis toe. Het stoorde hem dat er mensen bij de acties betrokken waren die niets met de universiteit te maken hadden, zoals leden van de Socialistische Jeugd, die valse rittenkaarten van het gemeentelijke vervoerbedrijf uitdeelden als protest tegen de tariefsverhogingen van het GVB. 'Het is langzamerhand niet meer duidelijk wat de acties van de studenten beogen.' Hij reageerde steeds vaker bozig en paternalistisch.

De radicaliserende studentenbeweging holde hem voorbij. Tot zijn verbazing belandde de rector magnificus aan de verkeerde kant van de streep. Hij werd gezien als een regent, een conservatief, een relict uit een voorbije tijd.

En nu zaten de studenten in zijn Maagdenhuis, het administratieve centrum van de universiteit. 's Nachts strekten de bezetters zich uit op het zachte tapijt van de rectoraatskamer. Iemand beweerde stoer dat hij onder het bureau van de rector de liefde had bedreven. Kasten werden opengebroken. Stencilmachines draaiden, al dan niet geheime stukken werden vermenigvuldigd en verspreid. In de bureauladen van Belinfante vond men plannen voor reorganisaties, notities, brieven. De studenten, altijd tuk op 'het ware gezicht' van de autoriteiten, meenden dat Belinfante in die papieren 'gruwelijk' werd 'ontmaskerd'.

Bij de publieke telefoon in de mensa was een briefje tegen de muur geprikt met het privénummer van de rector. Thuis in Buitenveldert ging dikwijls de telefoon, en op het moment dat mevrouw Belinfante de hoorn van de haak nam, werd er zwijgend opgehangen. Auto's reden 's avonds luid claxonnerend langs het huis aan de Van Nijenrodeweg. De tienjarige jongste zoon van Belinfante werd veiligheidshalve met de auto

naar zijn lagere school gebracht. De rector moet zich enorm geïntimideerd hebben gevoeld.

Vijf dagen duurde de bezetting, toen werd besloten het Maagdenhuis te ontruimen. De politie trad het gebouw binnen en trof in de hal honderden bezetters aan die gearmd zaten te wachten tot ze zouden worden weggesleept. Belinfante maakte samen met de Amsterdamse burgemeester Ivo Samkalden, tevens president-curator van de universiteit, bij wijze van inspectie een rondje over de galerij op de eerste verdieping. Vanaf beneden klonk boegeroep en de rector magnificus werd onthaald met de kreet: 'Belinfante is onze rector niet meer.'

In het jaar dat volgde bleek Belinfante niet opgewassen tegen de groeiende problemen op de universiteit. Hij gooide olie op het vuur met een reeks openbare brieven, gericht aan de gehele universitaire gemeenschap, waarin hij de studenten beschuldigde van terreur en onverdraagzaamheid en hun Inquisitie- en Gestapo-methoden verweet. De polariserende brieven vielen slecht, niet alleen bij de studenten, maar bij alle 'geledingen'. Gaandeweg werd Belinfante vermalen tussen de studenten-activisten, hoogleraren en wetenschappelijke staf die met de studenten meebogen, en aan de andere kant de hoogleraren die van geen verandering wilden weten en de hakken in het zand zetten. In 1971 zat zijn termijn erop. De universiteit nam zonder enig ceremonieel afscheid van hem.

De eerste jaren na zijn vertrek als rector waren zwaar. Belinfante verschanste zich in zijn werkkamer; zijn vrouw en kinderen zagen hoe hij steeds langer op bed bleef liggen. Angstvisioenen kwelden hem, studenten namen de gestalte aan van de gevreesde Duitse Grüne Polizei. De confrontatie met de studenten had bij hem iets losgewoeld dat een kwart eeuw diep begraven had gelegen.

Maar zijn carrière bleek nog niet voorbij. Eind jaren zeventig stond Belinfante opnieuw in de schijnwerpers, nu met een studie over de Bijzondere Rechtspleging, *In plaats van bijtjesdag*, waarin hij tevens zijn eigen ervaringen als jurist en raadadviseur bij het ministerie van Justitie verwerkte. Het boek geldt als een van de standaardwerken over de na-oorlogse berechting van collaborateurs, maar roept ook intrigerende vragen op over Belinfantes persoonlijke betrokkenheid bij de naoorlogse berechting van oorlogsmisdadigers en collaborateurs.

In 2000 overleed Guus Belinfante, op 88-jarige leeftijd. In de pers verschenen lovende herdenkingsartikelen en op de dag van zijn begrafenis hing bij de Universiteit van Amsterdam de vlag halfstok, wapperend boven de stoep van het Maagdenhuis. Volledig eerherstel kwam vijftien jaar na zijn dood, in 2015, met de onthulling van een geschilderd portret in de rectorengalerij.

Wie was deze verguisde en bejubelde Belinfante?

Portugezen in het Bezuidenhout

Vrijdag 6 augustus 1915. Op het ministerie van Binnenlandse Zaken werd August Belinfante uitbundig in de bloemetjes gezet. Maar liefst vijftig jaar was de jubilaris in dienst geweest bij het ministerie. Gelukwensen, felicitatielegrammen en bloemstukken van collega's, vrienden en de vele besturen waarin hij zitting had stroomden binnen. Het personeel had het kantoor van de 71-jarige August overdadig versierd met 'fris palmengroen' en een weelde aan rode en witte rozen. 's Ochtends tijdens een speciale bijeenkomst in de 'audiëntiekamer' sprak de minister en tevens premier van het kabinet, de liberaal Pieter Cort van der Linden, zijn trouwe ambtenaar toe. Het was jammer, aldus de premier, dat koningin Wilhelmina in deze tijden van oorlog – een jaar eerder was de Eerste Wereldoorlog uitgebroken – geen lintjes uitdeelde, want August zou er zeker voor in aanmerking zijn gekomen.

August Belinfante jr. (1844) was de grootvader van Guus. In de vijftig jaar dat August bij het ministerie werkte, had hij een gestaag opgaande carrière doorlopen: van klerk, adjunct-commies, commies, hoofdcommies, referendaris, administrateur tot chef kabinet. Minister Johan Thorbecke had hem in 1865 'als tweede klerkje op z'n krukje gezet', en nu in 1915 nam hij als zeventiger bijna de hoogste plaats in op het departement. Gedurende zijn ambtelijke loopbaan stond August verschillende ministers en premiers met raad en daad terzijde. Premier Theo Heemskerk omschreef hem eens als 'het uitvoerend bewind van het uitvoerend bewind'. Premier Cort van der Linden zei er in zijn lofrede van overtuigd te zijn dat alle andere

ambtsvoorgangers onder wie August Belinfante had gewerkt – een illustere lijst van politici, onder wie Abraham Kuyper, Hendrik Goeman Borgesius, Samuel van Houten – dezelfde waardering voor hem zouden hebben uitgesproken.

Bekende Hagenaar

August jr. was een bekende Hagenaar, joviaal, hartelijk en sociaal voelend. Een kleine, enigszins gedrongen man, met een grote afhanginge snor. Op zijn hoofd droeg hij een flam-bard, een opvallende hoed met brede slappe rand, wat hem de bijnaam Guus Hoed opleverde. Op oudere leeftijd ging zijn geringe gestalte schuil achter een indrukwekkend lange grijze baard. Dagelijks wandelde hij van zijn woning in het Bezuidenhout naar zijn werk in het centrum van de stad, of naar Scheveningen om vrienden te ontmoeten. Een sterke man, tot vlak voor zijn dood fysiek en geestelijk volmaakt gezond, ondanks of misschien wel dankzij de twee jenevertjes die hij dagelijks dronk.

Grootvader August woonde met zijn vrouw Rebecca Santcroos in de Adelheidstraat. Alles in hun huis ademde de burgerlijke degelijkheid van de negentiende eeuw. In de woonkamer glansden de donkere en solide meubels, voor de ramen hingen zware velours gordijnen en de tafels waren bedekt met dikke kleden. In de laaghangende lamp boven de eettafel was een bel bevestigd waarmee de huishoudster geroepen kon worden. Het huishouden was koosjer, vooral grootmoeder Belinfante-Santcroos volgde strikt de Joodse spijswetten. ‘Een aardige en lieve vrouw, die er verder niemand mee lastigviel,’ zei haar kleinzoon Guus later. August was minder strikt in de leer, maar na het overlijden van zijn vrouw, in 1921, bestelde hij wel dagelijks zijn maaltijd bij een koosjer restaurant in de buurt.

In de loop van zijn lange leven – hij zou 89 jaar worden